

Evropská unie, Rusko, a Východní partnerství: konfrontace a konkurence¹

Michael Romancov

Policy Paper č. 2/2018

Shrnutí:

- Anexí Krymu a rozpoutáním války na východní Ukrajině Rusko zahájilo konfrontaci s Evropskou unií, která sama sebe vnímala jako přirozeného a hlavního aktéra normativních změn v poststudenoválečné Evropě.
- Dialog se státy Východní partnerství musí pokračovat, ale protože Rusko dialog odmítlo, je třeba změnit ho způsobem, který EU umožní zároveň vést dialog s partnery a konkurovat Rusku
- Prostor Východního partnerství může sehrát klíčovou roli nejen z hlediska komunikace se šesticí zemí, jichž se týká, ale také s partnery v Asii, neboť prostor, který byl „pouze“ východní Evropou se rovněž stává západní Eurasíí.

¹ Delší verze tohoto příspěvku byla původně publikována v Romancov, Michael. 2017. Evropská unie a Východní partnerství. In *Pravicová řešení politických výzev pro rok 2018*. Ed. Lucie Tungul. Praha: TOPAZ. 27-34. Dostupné v tištěné podobě i online na <http://www.top-az.eu/files/downloads/pravicova-reseni-politickyh-vyzev-pro-rok-2018.pdf>

Situace - Čím mělo být Východní partnerství a čím se nestalo

Východní partnerství, projekt iniciovaný Evropskou unií v rámci Evropské politiky sousedství, představuje jednu z mnoha unijních aktivit vycházejících ze vznešených hodnot, sledujících úctyhodné a ušlechtilé cíle a přinášejících jiné výsledky, než které byly původně zamýšleny. Brusel za hlavní cíl partnerství deklaroval poskytnutí všestranné pomoci šesti postsovětským zemím, tzv. východního křídla, Bělorusko, Moldova a Ukrajina, i jižního křídla, Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie, výměnou za přijetí právního závazku pracovat na reformách a sbližovat jejich národní legislativu s legislativou evropskou. Východní partnerství tedy od počátku mělo, vedle rozměru normativně-právního a ekonomického, na které byla soustředěna hlavní pozornost Evropské komise, též rozměr zahraničně-politický a bezpečnostní.

Východní partnerství mělo od počátku vedle rozměru normativně-právního a ekonomického též rozměr zahraničně-politický a bezpečnostní.

Snaha Evropské unie předejít vytvoření nových dělících linií v Evropě a vytvořit kolem nových hranic „kruh přátel“ byla logická a pochopitelná. Rusko, největší a nejmocnější soused Evropské unie, však hned z počátku na těchto aktivitách odmítlo participovat, v daný okamžik zejména proto, že pro Moskvu bylo nepřijatelné, aby s ní Brusel zacházel stejně, jako s celou skupinou menších a méně významných států (Popescu 2014: 39). Jako platformu pro vzájemnou komunikaci a rozvoj bilaterálních vztahů proto Unie s Ruskem místo toho vytvořily koncept čtyř Společných prostorů EU – Rusko.

Normativně-právní dimenze a snaha posílit a stabilizovat sociálně ekonomickou situaci sousedů, které Brusel viděl jako priority, narazily na problémy vyvolané korupcí, nedostatečnou vymahatelností práva, neprůhledným podnikatelským prostředím a dalšími typickými neduhy vyplývajícími z nedostatečně provedené politické tranzice a ekonomické transformace. Ujišťování evropských politických představitelů, že Východní partnerství není proti nikomu namířené, na druhé straně neotupilo stále rostoucí výhrady Ruska. Deklarované politické ambice Východního partnerství zatím nebyly naplněny, dílčích úspěchy na poli bezvízového styku, kulturní výměny a hospodářské spolupráce mají podobu úspěšně vyřešených úkolů technickoadministrativního typu.

České aktivity se odklonily od tzv. „havlovské“ linie prosazování lidských práv a země začala ztrácet „svůj obraz výrazného hráče.“

Jestliže se v době spuštění Východního partnerství zdálo být zcela srozumitelné, že silnou stránkou českého působení bude problematika lidských práv a fungování občanské společnosti, kde byla odvedena spousta na první pohled nenápadné, ale o to důležitější práce, zahájily špičky českého politického establishmentu postupný odklon od tzv. „havlovské“ linie prosazování lidských práv. České aktivity na poli Východního partnerství pak zcela výstižně shrnuje materiál Asociace pro mezinárodní otázky: „... Česko postupně ztrácí svůj obraz výrazného hráče s jasným postojem a odhodláním

aktivně se v regionu angažovat. Pokračující aktivity na úřednické úrovni se vzhledem k nezájmu a rozporuplným signálům z nejvyšších politických míst stávají spíše formální rutinou a zdaleka neodpovídají českým možnostem.“ (Tsysachna 2017).

Analýza - Nový potenciál Východního partnerství?

Jakkoli zatímní výsledky nahrávají pohledu, že Východní partnerství je především zbyrokratizovaným, nepřiliš funkčním a proto zbytečným projektem EU, může díky Rusku získat nový, mimořádně silný, potenciál.

Východní partnerství může díky Rusku získat nový, mimořádně silný, potenciál. Postsovětský prostor se změnil na prostor soutěže a konfrontace

Postsovětský prostor, který Evropská unie, ostatně stejně jako celý zbytek světa, vnímala jako prostor politického dialogu a spolupráce, se změnil na prostor soutěže a konfrontace. To sice nelze považovat za žádoucí stav, ale

vzhledem ke zcela nekompatibilnímu hodnotovému nastavení Evropské unie a Ruska, které ostatně existuje po celou dobu jejich vzájemných kontaktů, se jedná o stav logický. Kreml samozřejmě dokázal pochopit logiku evropského integračního procesu, ale tato byla vyhodnocena nejen jako nevyhovující, ale jako silně iritující. Pokud by na ni Moskva přistoupila, ztratila by výjimečnost, ztratila by „suverenitu“.

Když Kreml v podobě anexe Krymu a rozpoutání války na východní Ukrajině odkryl karty, je řada na Bruselu, respektive na členských zemích, zda takovou výzvu bude akceptovat, a jak na ní odpoví. Tím, že Moskva zareagovala silou, přiznala, že Unie není jen velký trh, ale že je aktérem, který má potenciál své

„Hlavním úkolem však je nepustit ze zřetele realitu. A tou je, že ‘Evropa v mezeře’, která kdysi ležela v centru světové politiky, je dnes jen strategickým zapadákovem globálních dějů... Pro všechny zúčastněné by bylo mnohem užitečnější, kdyby se místo soupeření mezi Ruskem a Evropskou unií podařilo dosáhnout dohody o společných krocích, jak pomoci rozvoji zemí, které tápou na cestě k vlastnímu sebeurčení.“ (Lukjanov 2014).

okolí ovlivňovat způsobem majícím mocenské atributy. Kdyby Rusko bylo tak pasivní, nebo tak slabé, jako na začátku století, nedá se vyloučit, že by se EU podařilo získat Kyjev, Jerevan a další, ale Moskvě se podařila kvalitativní proměna, opět se stala silným hráčem a pustila se do hry o to, co bylo ztraceno. Hra se odehrává v prostoru tzv. „Zwischeneuropy“ (střední Evropy), kde leží státy,

kteří se v důsledku rozpadu systému studené války objevily „v mezeře“ mezi Ruskem a starými členy EU/NATO.

Tvrzení, že Rusko sází na takové metody komunikace a jednání, které se kdysi ukázaly být funkční, se může zdát být přehnané, ale přesně taková argumentace je například použita v článku „Historická perspektiva ruské zahraniční politiky“, jehož autorem je ministr zahraničních věcí Sergej

Budme rádi, že Rusko jasně a srozumitelně vymezuje hřiště a ukazuje, jaká pravidla hry si představuje.

Lavrov. Rusko odmítlo evropskou/unijní/západní kulturu dialogu a místo toho se rozhodlo sáhnout po síle. Evropané by si neměli přiznat pouze to, že Rusko

vědomě odmítá jejich kulturu dialogu a vyjednávání, že s odkazem na minulá vítězství hodlá měnit budoucnost, ale měli bychom náležitě vzít v úvahu i skutečnost, že s prostorem Východního partnerství nemá své plány pouze Moskva – momentálně v podobě tzv. Eurasijské unie, ale také mnohem vzdálenější a pro Evropu důležitý hráč, jímž je Čína.

Závěry a doporučení:

- Rusko, minimálně v prostoru východní Evropy a minimálně pro tuto dobu, úspěšně změnilo pravidla hry. Místo spolupráce, sdílení hodnot a blahobytu jsme se ocitli v etapě konkurence a konfrontace. Rusko do Evropy vrátilo válku a je ochotno použít sílu.
- EU musí svou politiku vůči sousedům formulovat z hlediska svých zájmů a priorit, tedy bez ohledu na kohokoli jiného, včetně Ruska. Rusku ale musíme pečlivě naslouchat a brát zcela vážně všechno, co říká.
- Prvním, zcela nezbytným, předpokladem úspěchu je důsledné lpění a prosazení evropských standardů ve všech členských zemích Unie. Silné instituce jsou víc, než silní lídři.
- Druhým je odvaha změnit náš vztah k Rusku, které přestalo být strategickým partnerem a stalo se strategickým problémem.
- Třetím je pak změna myšlení o prostoru, který jsme si zvykli vnímat jako postsovětskou, respektive východní Evropu. Akceptujme ruský pohled, že se jedná o (západní) Eurasii, a přizvěme k dialogu o tomto prostoru Čínu a Indii.
- ČR může pro státy Východního partnerství plnit roli následovníhodného vzoru pokud, respektive dokud, se podaří udržet standardní liberální demokracii, zlepšit vymahatelnost práva a omezit korupci.

Literatura

Lukyanov, F., 2014. Борьба за промежуток. *Российская газета* [Online]. Dostupné na: <https://rg.ru/2014/01/29/ukraina.html> [10. června 2017].

Popescu, N., 2014. Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely. EUISS. *Chaillot Paper* [Online], 132. Dostupné na <https://www.iss.europa.eu/content/eurasian-union-real-imaginary-and-likely> [10. června 2017].

Tsyachna, L., 2017. Východní partnerství. *Asociace pro mezinárodní otázky*. [Online]. Dostupné na: <http://www.amo.cz/cs/agenda-pro-ceskou-zahranicni-politiku/vychodni-partnerstvi/>

O autorovi:

Michael Romancov, Ph.D., pracuje na Institutu politologických studií FSV UK v Praze a na Metropolitní univerzitě Praha. Jeho výzkum se zaměřuje na politickou geografii, geopolitiku a Rusko.

Editorka publikační řady: Mgr. Lucie Tungul, M.A., PhD.

Ke stažení dostupné na <http://www.top-az.eu/ke-stazeni/>